

ГЛАЗУНОВ
Геннадій Опанасович,
ДНСГБ УААН
(м. Київ)

УПЕРШЕ ПРО НАУКОВІ ПЕРЕКОНАННЯ "ШКІДНИКА" З УКРАЇНСЬКОГО НАРКОМАТУ ЗЕМЛЕРОБСТВА

У статті вперше подається інформація стосовно наукової долі, переконань відомого в 1920–1930 рр. аграрного діяча, репресованого за політичними ознаками, землероба за натурою В. Качинського.

В статье впервые представлена информация о научной судьбе, убеждениях известного в 1920–1930 гг. аграрного деятеля, репрессированного по политическим мотивам, хлебороба по натуре В. Качинского.

Information of scientific life, views and convictions of outstanding agrarian scientist in 1920–1930, who was a subject to political repressions, corn-grower by nature V. Kachunskiy, is examined in the article for the first time.

Секретар ЦК П. Постишев на пленумі ЦК КП(б) України в січні 1936 року заявив, що, з його точки зору, компартія в 1930–1932 роках вирішувала найскладніше завдання соціалістичного будівництва. Ішлося про перебудову дрібного селянського господарства на соціалістичний лад, розв'язання завдань суцільної колективізації бідняцько-селянських господарств та ліквідацію на цій базі куркульства як класу. Промовець віднайшов порівняння в тому, що на той період у Наркомземі було шкідницьких елементів, мабуть, не менше, ніж у Наркомпросі країни.

Про наукові судження одного з них – землероба від природи Володимира Качинського наступна стаття. До даного часу не виявлено будь-яких публікацій чи досліджень, які стосувалися б наукових поглядів В. Качинського.

Народився Володимир Максимович Качинський у липні 1885 року в м. Севастополі в родині дрібного садовода-виноградаря.

Закінчив народну і реальну школу. В 1903–1905 рр. навчався в Новоросійському університеті в м. Одесі на природно-математичному факультеті. Та революційна okazія захопила верхи, тому зазначений учбовий заклад студент Володимир так і не закінчив. Але за перебігом років набував досвід сільськогосподарського економіста [1].

Свої ідеологічні переконання В. Качинський реалізував наступним чином. З 1902 року він підтримував ідеї соціалістів-революціонерів. Після відомого партрозколу 1903 року перейшов до партії лівих есерів. На початку ХХ століття брав активну участь у підпільній роботі, перебував в еміграції у Франції та Італії. За участь у революційних подіях 1906 року був засуджений судовою палатою м. Харкова. У період українських революційних змагань примкнув до складу Української партії соціалістів – революціонерів. Після створення в 1919 році УКП (боротьбистів) обирався членом її ЦК. 1920 року зарахований до складу КП(б) України. Згідно з постановою Оргбюро ЦК КП(б)У від 7 вересня 1922 року зарахований весь його підпільний стаж. Це давало право вважати його найстарішим членом компартії [2].

Після 1917 року В. Качинський перебував на партійній та радянській, зокрема на землеробській та кооперативній, роботі в Харкові, Москві, Києві. Довгий час він працював заступником наркома землеробства України, займався загальними проблемами сільського та лісового господарства. Рада народних комісарів УСРР прийняла виняткове визначення його фахової підготовки, прийнявши 3 червня 1926 року унікальне рішення про одночасне затвердження В. Качинського членом колегії наркомату землеробства та членом президії Української державної планової комісії.

Наприкінці 1930 року радвлада надіслала його головою міськради в м. Кривий Ріг на Дніпропетровщині. У березні 1932 року повернула головою Київського облплану. Невдовзі він був обраний заступником голови Київського облвиконкому. Навесні 1933 року В. Качинський переїхав до Харкова. У

столиці він зайняв посаду заступника Уповноваженого наркомату радгоспів. Навесні 1934 року його призначили заступником Голови Держплану УСРР.

Природний пошук істини, землеробський досвід стимулювали В. Качинського до наукової розвідки, його руці належить до десятка книг і брошур із проблем аграрного спрямування. Так, у книзі "Селянський рух на Україні в роки 1905–1907" його наукові роздуми стосувалися загальних причин цього руху, земельного ладу напередодні 1905 року та основних формах селянського ходу, мотивів селянських страйків на Правобережжі, Лівобережжі та в Степу; ним поглиблено аналізувалися причини погромів економік шляхом захоплення поміщицької власності, збройної боротьби і приговорів селянства, детально розглядалися конкретні учасники селянського руху, роль Селянського союзу і соціалістичних партій, становище поміщиків відносно селянського руху [3].

Ґрунтовне значення має праця В. Качинського "Ленін і аграрне питання". Історичному аналізу автор піддав аграрне питання в системі марксизму, еволюцію сільського господарства та нову роль сільськогосподарського пролетаріату, аналізував діючі аграрні програми до 1906 року. Розглядаючи питання націоналізації землі, автор приглядався до стану сільського господарства напередодні революції 1905–1906 років, розбирав класові відносини на селі, платформи націоналізації землі і боротьби за землю, співвідносив столипінську реформу з тогочасними програмами націоналізації. Критикуючи аграрний ревізіонізм та меншовизм, автор зупинявся на особистому баченні ідеології аграрного ревізіонізму, його дрібнобуржуазному характері, розпікав аграрний меншовизм. Розмірковуючи стосовно проблеми пролетарської революції й аграрного питання, він констатував старі позиції учасників аграрного руху, особливо напередодні жовтневого перевороту, обстоював роль пролетарської влади в земельному питанні, наполягав на соціалістичному будівництві й відновленні сільського господарства, кваліфікував розгляд аграрних проблем у Комінтерні та Селянському Інтернаціоналі. За його розумінням, "селянський інтернаціоналізм" позначав

величезну підоснову "селянства в розвиткові світової пролетарської революції". Та все ж, за його твердим розумінням, "здійснювати державну владу самостійно селянство не може..." [4].

Цікавий погляд В. Качинського на участь суспільства в добу української революції. З державної височини результат виявився невтішним: за два роки змагань – шість складів уряду, кожний з яких виражав самостійний курс. Нестійкі уряди не тільки не знайшли шляхів вирішення аграрного питання, але й не позначили практичних кроків для його ухвалення. На цій підставі вони втратили виразну довіру широких селянських верств. Як один із керівників Української партії лівих соціалістів-революціонерів, він констатував, що революція залишками "на земельних відношеннях українського села" не обдарувала [5].

Розглядати земельні проблеми маємо за поглядами партійних функціонерів, бо державно-управлінського сприймання відтак просто не існувало. Проте спробуємо зазначити особливості розгляду земельного питання на українських теренах на підставі філософії фахівця з УПСР В. Качинського. Соціалістичне розв'язання всіх питань сільського господарства, вважав він, мало бути лише часткою надзвичайного і нескінченно вагомого завдання - повного перевлаштування існуючого буржуазно-капіталістичного ладу. За думкою Леніна, найбільш бідне селянство було головною опорою пролетаріату на селі, тому організація сільської бідноти вважалася йому суттєвим питанням "усієї нашої революції" [6].

Перехід від одноосібки до колективного хазяйнування здавався можливим у програмах майже всіх партій революційного руху. Причому партійна верхівка більшовиків вважала, що селяни мусять здійснити перехід від дрібного одноосібного господарювання до колективного у період від декількох місяців до 3-4 років. Але ж, за переконаннями В. Качинського, досвід колективізації на Україні широкого розвитку не мав. Та й розмах колективістського руху дореволюційного періоду, за його підрахунками, вважався обмеженим, а результати його функціонування виявилися такими

невиразними, що весь той рух мав більше агітаційно-пропагандистський характер, навіть не завжди "позитивного характеру" [7].

Характерним періодом в історії України виявився 1919 рік – партійні рухи перетворювали країну в дослідницький полігон для соціалістичних спроб. У сільськогосподарському виробництві більшовики висунули головним завданням широку організацію землеробських комун шляхом створення радянських господарств і громадського обробітку землі. Зв'язана умовами Брестського мирного договору російська влада навіть визнала Україну незалежною суверенною державою, скоріш формально, бо так звана незалежність офіційно існувала від початку березня до кінця грудня 1918 року.

Однак партія есерів, яка відчувала витонченість селянської справи – а це підмічав 1919 року В. Качинський – зауважувала на різниці між націоналізацією та соціалізацією землі, оскільки їх основні принципи здавалися діаметрально протилежними. Автор доводив на прикладах Російської соцфедерації, що в країні проводилася земельна націоналізація. Вона викликала поточну продовольчу кризою, а вирішувалася шляхом створення радянських господарств. Дослідник вважав згаданий хід порівняно з Україною помилковим. Соціалізація, за його думкою, приваблювала загальним знищенням найманої праці в сільському господарстві. Українське селянство поступово засновувало господарчу категорію, якою ставало трудове селянство. Воно й мало створювати колективні господарства виключно шляхом соціалізації. Автор доводив це прикладами зацікавленості різних категорій селянських працівників, додаючи також, що українське селянство традиційно звикло до індивідуального, подвірного землеробства. Визнаючи, що перехід від одноосібного до колективного господарства викличе великі утруднення, він задавався питанням, як і заходами щодо його вирішення: за яким мірилом і прийомами буде поставати перехід від індивідуально-власного фундаменту до колективістської творчості та які будуть знов створені господарські форми. Вважалося, що згаданий перехід мав з'явитися як вільний, економічно доцільний, саморозвитковий процес. Причому, одна частина його –

усуспільнення землі – була актом правового характеру, а інша – тобто усуспільнення сільськогосподарського виробництва – виглядала як технічно-господарський процес. На цій підставі спроба здолати господарський консерватизм таким же рішучим чином і тими ж методами, як це робилося в політичній площині (декрети, репресії тощо), авторові виявлялася утопією, яку хлібороб-власник нізащо не мав підтримати. Показовим об'єктом тогочасного російського господарств признавалася сільськогосподарська комуна, що функціонувала як колишня економія, іншим словом, одне цілісне господарство, диференційоване за галузевим принципом. Завдання велетенського поступу українського трудового селянства до колективістських форм хазяйнування бачилося в об'єднанні окремих селянських господарств у товариства за прикладом наявних кооперативів Полтавщини, що могли стати загальнопоширеними. Зрівнялівське землеволодіння на підставі трудового принципу призводило до росту кількості одноосібних господарств, а це в свою чергу ускладнювало нелегку справу ліквідації одноосібників. Та передбачалося, що усуспільнена обробка землі пом'якшить шкоду, що очікувалася в майбутньому. Автор передбачав, що радикальне посування земельних порядків і всього господарчого ладу села неминуче призведе до певного падіння сільськогосподарського виробництва (на один-два, може, трохи більше років). Констатувалося, що панські економії, особливо в Україні, відрізнялися піднесеною інтенсифікацією, а це потребувало опрацювання відповідних агрокультурних заходів.

Загальним висновком переконань В. Качинського був наступний: нехай українському селу буде представлений такий природний шлях розвитку, щоб над ним не були проведені експерименти, які так невдало використовувалися в радянській Росії [8].

Однак із наступною думкою автора стосовно змісту колективістських кшталтів селянської праці важко сперечатися: "перша та найголовніша ознака колгоспу – це більша, порівняно з індивідуальним господарством, врожайність геть всіх культур, як зернових, так і кормових чи технічних" [9].

...Ішов фатальний 1937 рік. На початку серпня Сталін підписав директиву ЦК ВКП(б) щодо проведення у двох-трьох районах відкритих процесів над "шкідниками" в сільському господарстві. Як свідчить тогочасний аналіз подій, саме ця настанова значно стимулювала пошук ворогів народу на селі, а також діяльність тогочасних органів держбезпеки стосовно інших контрреволюційних організацій у сільському господарстві.

Володимира Качинського, тільки-но звільненого з посади заступника голови Держплану УСРР, 24 серпня арештовують, як особу, що нібито належала до "антирадянської право-троцькістської організації на Україні". Проводять декілька допитів. За короткий термін добиваються зізнання самого заарештованого.

Звинувачувальний висновок щодо нього затвердили Нарком внутрішніх справ УСРР І. Леплевський 3 вересня та Прокурор СРСР А. Вишинський 13 жовтня 1937 року.

Заарештованому інкримінували, що начебто управлінням держбезпеки НКВД УСРР викрита і ліквідована антирадянська терористична (останнє слово особисто дописано прокурором) організація правих, яка ставила своїм завдання проведення боротьби з партією та радянською владою методом терору і шкідництва. Одним із активних учасників цієї організації виявився заарештований 24 серпня 1937 року і залучений до даної справи Качинський Володимир Максимович... Визнанням самого звинуваченого встановлено, що він із 1930 року був активним учасником контрреволюційної організації правих... Звинувачення засвідчувалися також допитами заарештованих А. Гонтаря – колишнього заступника наркома землеробства, О. Одинцова – в минулому (1932-1934 рр.) Наркома землеробства УСРР, О. Триліського – колишнього Наркома землеробства УСРР, а до останнього часу – Голови Вінницького облвиконкому, Ю. Войцеховського – попереднього секретаря ВУЦВК тощо.

Військова колегія Верховного суду СРСР 14 жовтня 1937 року винесла вирок: засудити В. Качинського до вищої міри покарання – розстрілу, з

конфіскацією всього майна, що йому належало. Вирок визнавався остаточним і оскарженню не підлягав.

Гільйотина сталінського правосуддя не забарилася з виконанням згаданого вердикту: наступного дня у Києві, життя найстарішого партійця обірвалося, ледве перевершивши 50 років.

На жаль, уже нікому не вдасться довідатися, про що саме міркував давнішній революціонер в останні хвилини свого життя. Можливо, закипала у серці мішанина люті, ненависті, несправедливості, безсилля? Чи не мав нагоди?! Та все ж зупинимось на кращих враженнях. Мабуть, мав він на думці своїх близьких – дружину Анну Юріївну та сина Сергія 1911 року народження – тогочасного студента Інституту індустріалізації.

Тавро так званого ворога народу лягло й на родину Качинських. Про обставини подальшого життя свого чоловіка колишня вчителька з Полтавщини А.Качинська нічого не відала після його арешту. Та мала здогадатися, бо, як члена родини репресованого, її заарештували, а за рішенням особливої наради вона відбувала покарання терміном у 5 років виправних трудових таборів. Повернулася до столиці 1942 року. Притулку в окупованому місті не знайшла. Виїхала до Казахстану, працювала там у зернорадгоспі, на цегельному заводі. Наприкінці життя захворіла на туберкульоз, порок серця тощо. Відчай та безвихідне становище підштовхнули її до написання звернення на ім'я Голови Верховної Ради СРСР К. Ворошилова. Розглянувши матеріали її листа, Військова колегія Верховного суду СРСР 5 вересня 1957 року прийняла ухвалу: вирок 1937 року щодо Володимира Максимовича Качинського відмінити, а справу на підставі знов відкритих обставинах припинити за відсутністю складу злочину [10].

Історична пам'ять нашого народу не підвладна часові. Вона, на щастя, зберегла і найважливіші події, і славетні імена багатьох українців, які примножували її доробок у світову культуру. Публікацією про наукову долю Володимира Качинського повернемо забуте і втрачене, заповнимо білі плями власного, хоч і заперечливого, минулого.

Список використаної ітератури

1. *Кримінальна* справа В. М. Качинського. – Галузевий архів СБУ. – Ф. 6. – Спр. № 44969 фп. – 123 арк.
2. *Особовий* листок відповідального робітника. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1. – Оп. 11. – Спр. 1003. – Арк. 3–4.
3. *Качинський В.* Селянський рух на Україні в роки 1905–1907 / В. Качинський. – Х., 1927. – 231 с.
4. *Качинський В.* Ленін і аграрне питання / В. Качинський. – Х., 1925. – С. 128.
5. *Качинский В.* Социализация сельского хозяйства на Украине / В. Качинський. – К., 1919. – 29 с.
6. *Ленін В. І.* Промова на нараді делегатів комітетів бідноти центральних губерній 8 листопада // Повне зібрання творів. – Т. 37. – С. 167.
7. *Качинский В.* Очерки аграрной революции на Украине / В. Качинський. – Х., 1923. – С. 52.
8. *Качинский В.* Социализация сельского хозяйства на Украине / В. Качинський. – К., 1919. – 29 с.
9. *Качинський В.* За масову колективізацію / В. Качинський. – Х., 1930. – 24 с.
10. *Кримінальна* справа В. М. Качинського. – Галузевий архів СБУ. – Ф. 6. – Спр. № 44969 фп. – 123 арк.